

Ключевые слова: *ведущие мотивы, концептуальный образ-символ, архетип, философская лирика, мировоззренческая концепция.*

N. Svarych, PhD student
Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

**Embodiment of Ivan Andrusyak's conception in the figurative system
of the poetry collection "Return to Galapagos"**

The article explores the leading themes of Ivan Andrusyak's poetry collection "Return to Galapagos" and considered the author's individual figurative system with the aim to deeper understanding of the poet's conception.

Key words: *leading themes, main symbol, philosophical lyrics, conception in the figurative system.*

УДК 821-31-343 (85:8=134) М. Варгас Льюса

К. А. Сембе, асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

**МОДИФІКАЦІЇ ІНІЦІАЦІЙНОГО МІФУ
В РОМАНАХ МАРІО ВАРГАСА ЛЬЙОСИ**

У статті досліджені особливості актуалізації ініціаційного міфу у сучасному світі. На матеріалі романів перуанського письменника Маріо Варгаса Льюси "Місто і пси" і "Тітонька Хулія і писака" розглянутий процес ствердження неофіта у латиноамериканському соціокультурному контексті другої половини ХХ ст. Залучення роману Джеймса Джойса "Портрет митця замолоду" визначило порівняльний компонент розвідки. Один із сучасних латиноамериканських (перуанських) варіантів ініціаційної схеми розглянутий поряд із відповідними конструктами європейської (ірландської) спільноти, а дорослішання молодого чоловіка усередині військової ієрархії – у порівнянні з владними відносинами релігійного типу.

Ключові слова: *домінування, геїтальт, ініціація, латиноамериканська культура, мачо, міф, перуанська література; Варгас Льюса М., Джойс Дж., Шпенглер О.*

Спроба аналізу ініціаційного маршруту літературного героя – це спосіб усвідомити чоловічий світ та переосмислити корінь андродискурсу. Ініціація як символ у сучасному світі несе сліди атавізму і, водночас, дає усвідомлення надкультурного первня, з якого проростають усі суспільні відносини.

У праці "Присмерк Європи" Освальд Шпенглер акцентує ключову роль гештальту у кожній культурі, визначаючи його як "власні пристрасті, власне життя, бажання, чуттєвість, <...> власну смерть" [3, с. 15], властиві певній культурній спільноті. Єдиним способом дослідження культури є інтуїтивне споглядання цього гештальту – фізіогноміка. Архетип стоїть над гештальтом, а гештальт генерується з архетипу. Спроба простежити культурно вкорінений процес дорослішання молодого чоловіка, провести фізіогноміку образів та контекстів здійснена в розвідці на прикладі романів М. Варгаса Льйоси: "Місто і пси" (*La ciudad y los perros*, 1963) та "Тітонька Хулія і писака" (*La tía Julia y el escribidor*, 1977). Вихід за межі тексту у сферу культурного, соціального, політичного вимагає фізіогноміки не лише латиноамериканської "душі", але також її умовної опозиції – західноєвропейського духу. Відтак, обраний аспект художнього нарративу М. Варгаса Льйоси викликав до рецепції елементи ініціативного варіанту Дж. Джойса у "Портреті митця замолоду".

Цей роман Джойса і два вищезгадані тексти Варгаса Льйоси – полярні світи: елітарне проти масового, повсякдення як поряток проти карнавалізації, західна інтелектуалізація проти латиноамериканської. Контрапунктом двох контекстів стає те, що ініціація персонажів у обох авторів відбувається усередині репресивних владних систем: це ієзуїтські учбові заклади у "Портреті митця замолоду" та, відповідно, військова академія у "Місті і псах". Стосунки домінування та підкорення, що у їх межах неофіти Джойса та Льйоси дорослішають і стверджуються як чоловіки, втілюють диктат символічного у способи, характерні для кожного з двох названих типів дисципліни – клерикальної та військової, а також відповідно до суспільства, яким вони задані. У будь-якому разі, архетипний первень спільний для обох контекстів. Міф же у такій перспективі варто розуміти у широкому сенсі – як інваріант, точку відліку, як певний надкультурний порядок, що вириває з-під соціальних і політичних надбудов, глибинно вмотивованих ним самим. Лишається істинним принцип герменевтичного кола: тлумачення тексту дорівнює тлумаченню буття, світу, людини в ньому.

Рецепцію сюжетів М. Варгаса Льюїси визначає, перш за все, специфіка нарративу. У перуанського автора, так само, як і у Дж. Джойса, присутній потужний автобіографічний елемент. У Льюїси особиста і історична реальності трансформуються у фікційні тексти. У своїх мемуарах "Риба у воді", а також у численних інтерв'ю Варгас Льюїса розповідає, що ніколи не довіряв пам'яті, тому змішував дійсність і фікцію. Інколи історичне підлягало деформації і врешті відривалося від реальності, а часом у суцільній фікції було більше правди та символічних посилань на дійсність. Скажімо, бурлескний, карикатурний, фантазмагоричний персонаж Педро Камачо, автор радіоновел із роману "Тітонька Хулія і писака", має реальний прототип в особі письменника Рауля Хамона. Історичні ж події, що у їх контексті розвиваються сюжети романів, часто зсунуті у часі та модифіковані до невпізнаності.

Так, Льюїса справді навчався у воєнному училищі ім. Леонсіо Прадо із роману "Місто і пси", а головні персонажі – Поет, Ягуар і Раб – змальовані ним із реальних людей практично без зміни імен. Роман описав життя кадетів настільки достовірно, що у стінах згаданої військової академії було демонстративно спалено 1000 примірників твору на знак обурення через його антипатріотичний дух. Джойс, так само, як Стівен Дедал, пройшов навчання у єзуїтських школах та зіштовхнувся із конфліктом політичного, релігійного, особистісного, підсвідомого. Ініціаційна схема, запропонована у наративі авторів, – подія, що стосується їх безпосередньо. Варгас Льюїса не вводить у тексти себе буквально, тобто свою особистість, однак складає строкакий колаж із своїх Персон, фрагментів свідомого та Уявного.

Дистанціювання від персонажів досягається у Варгаса Льюїси через дисемінацію суб'єктності – так само, як і у Джойса, однак більш ускладнено на персонажному рівні. У "Місті і псах" кілька фокалізаторів і кілька нараторів, причому ці категорії рідко збігаються. Три сюжетні лінії описують життя трьох героїв – кадетів останнього курсу перуанського військового училища імені Леонсіо Прадо – Альберто на прізвисько Поет, Рікардо Арани на прізвисько Раб, і безіменного кадета на прізвисько Ягуар. Їхнє життя розглядається у двох хронологічних зрізах –

під час навчання в училищі (романний час) та протягом їхнього життя перед військовою школою (ретроспекція).

Ягуар, Поет і Раб – це альфа, бета і гама. На цій диференціації будується ієрархія неофітів. У Джойса імена хлопців також промовисті – у тому сенсі, що акцентують маскулітні якості персонажів або їхню відсутність. Маленький Стівен у "Портреті митця замолоду" під час гри у футбол відчуває свою меншовартість порівняно з іншими гравцями, усвідомлює власні очі та тіло як слабкі на тлі сильних гравців, як-от Роді Кікем (англ. *kick 'em* – "вдар їх") чи Смердючий Рош (англ. *Nasty Roche*). Маркуе свою домінацію через знуцання над Стівеном і Херон, котрий носить ім'я сина Аполона і цілком суголосить своєму міфологічному прототипу. Ієрархія серед однолітків у романі Джойса проходить відносно побіжно – у фокусі субординація релігійна. У Льюїсі стосунки домінування та підкорення в цілому значно більш експліцитні, субординація між однолітками та дідівщина вириває повсякчас і у різних перспективах. Натомість, підкорення вищим військовим чинам приймається як таке, що саме собою розуміється, і взагалі проходить як сюжетне тло. Мачизм у латиноамериканських суспільствах ХХ ст. лежав на поверхні, не замовчувався: він був і лишається усеохопним явищем, що визначає суспільний порядок у країнах Меркосуру. Слід розуміти мачизм не лише як систематизоване пригноблення жінок, але, перш за все, як сукупність закріплених самими чоловіками вимог до чоловічої поведінки як домінування за замовчуванням. Таке становище є продуктом сплаву природного та соціального, і його невіддільною частиною є тяжкий ініціаційний процес, якому людська спільнота піддає своїх членів-чоловіків.

Особливість структури обрядів ініціації – їх трифазовість. Ритуал переходу (посвячення) завжди означає чергування обрядів сепарації (відділення), лімінального періоду ("межі світів") і реагрегації (включення або відновлення) [2]. Ініціація осмислюється як смерть і нове народження: переходячи у новий статус, індивід знищується у своїй старій якості. Важлива також міфологічна інтерпретація простору: вихід за межі замкненої території, освоєної громадою, дорівнюється до смерті. Звідси – найважливіша частина сюжету в героїчних міфах і чарівних каз-

ках, що відтворює ритуальну схему ініціації, – випробування. Їм герой піддається, приміром, у царстві мертвих, в іншій країні, населеній хтонічними істотами чи злими духами, або на небі, де живе сонячний бог (у індіанців часто це батько героя або загальний "великий батько") [1, с. 544].

Перша фаза обряду досить ясна: це розрив (і в деяких випадках достатньо грубий) зі світом дитинства, що для дитини був світом "материнським" і "жіночим", розрив зі станом безвідповідальності та наївності, невігластва та дитячої безпотенційної сексуальності. У сюжеті роману "Місто і пси" цей етап досить чітко виражений. Маленький Рікардіто приїхав до омріяної Ліми з гіської провінції разом з мамою, котра протягом подорожі постійно пригортала його до себе і цілувала у губи. До столиці вони прибули, аби сім'я об'єдналася з батьком, котрий переїхав туди раніше і котрого Рікардо майже не пам'ятав. У індіанських традиціях батько виступає у ролі того, хто каталізує ініціацію. У цьому випадку індіанська ініціативна схема зустрічає едіпівську. У зв'язку з ініціацією трактував вигнання Едіпа зокрема В. Я. Пропп. На ініціативний характер випробувань героя у багатьох традиціях і віруваннях вказує той факт, що гонителем дуже часто виявляється рідний батько. Так, саме батько віддає Рікардо до військового училища, аби вибити з сина "бабу", "дівчисько" [5, р. 68] і зробити з нього справжнього чоловіка. Прикладом такого чоловіка, вочевидь, є сам батько Рікардо, котрий практикує фізичне і психологічне насилля у родині та регулярно зраджує дружині, підкріплюючи такою поведінкою образ мачо.

Через вимушене віддалення матері та прустівське відчуття холодної чужої постілі у батьківському домі Рікардо усвідомлює, що відбулося відділення. Це початок ініціації.

У персонажів Варгаса Льйоси простежується на перший погляд вкрай химерне поєднання інфантилізму та дорослості. Це специфіка суспільств Латинської Америки та решти традиційних спільнот, де чоловіки залишили за собою спрямовану на себе самих вимогу діяльності та потенції – статевої та соціальної, причому ця вимога встановлюється з дуже раннього віку. "Приїду у машині з відкритим верхом, в американських чоботях, у білій сорочці, у шкіряній куртці, у капелюсі з червоним пером,

із дорогою сигаретою в зубах – і посигналю вам"¹⁴, – такі уявлення про зрілість плакає Альберто на прізвисько Поет. Він не безнадійний хлопчина з робочого класу, як Ягуар, тому дає собі право мріяти з розмахом.

У романі "Тітонька Хулія і писака" Персона Варгаса Льюїси переходить від слів до дій. 18-річний Маріо на прізвисько Варгітас щосили прагне довести свою мужність. Так, юний письменник за покликанням і редактор новин на радіо повсякчас намагається домінувати над своєю коханою, котра доводиться йому тіткою (щоправда, не кровною) і мало не вдвічі старша за нього. Герой одружується з нею і з мінливим успіхом забезпечує родину протягом восьми років шлюбного життя. При цьому поряд із ініціативністю та шаленим запалом Маріо регулярно демонструє комічну інфантильність та безпорадність.

У той час як герой Льюїси виріс, так і не подорослішавши, джойсівський персонаж постарів, не вирісши: "Дитинство його померло чи щезло, а разом із ним і його душа, здатна на прості радощі, і він блукав життям, неначе тьмянний диск Місяця" [4]. Дитинство Стівена сповнене відчуження, рефлексії, соціального й зокрема релігійного гніту та страхів, що з нього проростають, – від цілком тваринного до екзистенційного.

Страх кадетів із роману "Місто і пси" перед владою навряд можна назвати екзистенційним. Вони не стільки бояться влади, скільки підкоряються їй за статутом. У релігійних, як і у військових колективах, існує чітка ієрархія, однак християнське релігійне виховання передбачає складнішу систему засобів психологічного маніпулювання, що також підсилюється високим ступенем ізоляції неофітів. У військових закладах боятися і підкорятися – це норма. Повсюдне пригноблення нижчих за званням позбавляє необхідності рефлексії над винятковістю власного нікчемного становища. Офіцери та старші кадати в училищі імені Леонсіо Прадо завойовують авторитет зовсім не близькістю до Бога і змушують боятися себе аж ніяк не розповідями про те, що кожен наступний гріх помножує кару. Тут діють базові інстинкти, що панували на Землі задовго до винайдення Бога: швидше, вище, сильніше.

---

¹⁴ Тут і далі переклад наш.

Через легку мову та нестримний гумор роману може здатися, що стосунки домінування та підкорення між учнями жартівливі, ігрові і відкриті, а не підлі та пекельні, як серед ірландців-езуїтів. Стівен Дедал "... не довіряв такому бунтарству й сумнівався у щирості такої дружби, вбачаючи у ній сумне знамення зрілості" [4]. Стосунки, що будуються на приниженні і знуцаннях, викликали у нього сумніви. У романі "Місто і пси" таке ставлення персонажів до суті дружніх відносин марковане хіба побіжно. У межах гендерного конструкту типу "мачо" юнаки мають доводити свою зверхність над однолітками та молодшими за них і тримати удар перед старшими. Подія хрещення кадетів включала усі можливі види фізичного та психологічного насилля з боку старшокурників – від звірячого побиття, до наказів гавкати чи танцювати – і показала, що про ігрову форму домінування не йдеться. Знуцання, жарти та фізичне насильство з боку старших – це класичні складові ініціації у низці традицій – від слов'янських племен до тубільних спільнот Океанії.

Окрім загальної атмосфери знуцання, серед кадетів панує традиційний для країн Меркосуру класизм, а також побутовий расизм, що розгортається за принципом верховенства білих, де-що компліментарної карнавальної тваринності чорношкірих та цілковитого остракізму індіанців як людей нижчого сорту. У Джойса ксенофобія між юними ірландцями, шотландцями та англійцями дублюється політичним протистоянням у світі дорослих, що значною мірою визначає ініціаційні вектори неофітів.

Кадети ж перуанського військового училища відірвані від релігії, хоча живуть у суспільстві масового католицизму. Тілесне жодним чином не сприймається хлопцями як гріхове: позбавитися цноти слід якомога раніше, а детальна інформація про це зазвичай стає надбанням спільноти. У той час, як персонаж Джойса "намагається втамувати свою несамовиту жагу, перед якою усе інше здається пустим і чужим" [там само], маленькі мачо з училища Леонсіо Прадо цілковито віддаються бажанню. Їхні "закоханості" ранні, численні й зазвичай цілком зреалізовані фізично – нехай і на зовсім іншому об'єкті. Так, похід Альберто до повії на ім'я Золоті Ніжки несе в собі сліди випробування,

утім його юнацьке хвилювання не порівняти з маргінальними муками Стівена Дедала. Герой Джойса зміг узяти від ініціаційного статевого акту непомірно більше: катартичний жах став імпульсом до розриву екзистенції. У межах перуанського гештальту подібного табу просто не існувало і не існує, а значить його не можна порушити.

У романі "Місто і пси" засвідчуємо завершення ініціації лише одного з кадетів – курсанта на прізвисько Раб. Рікардо Арана не вдається вийти з лімінальної ситуації між життям та смертю: Рікардо отримує тяжке поранення на вченнях та помирає – є підозри, що за умисною виною Ягуара. Щодо Стівена Дедала, варто визнати, що фаустівські рефлексії і муки бажань дали свої плоди. Після довгих вагань герой пішов шляхом Люцифера, прийнявши такий принцип: "Я не служитиму тому, у що більше не вірю" [4]. Кінцевий результат ініціації непомірно перевершив очікуваний. Від Стівена чекали, що він успішно пройде усі ланки освіти у єзуїтських закладах і стане шанованим членом громади. Утім неофіт подолав диктат символічного і вийшов за межі повсякдення у сферу безпосередніх переживань, наважившись на шлях митця як спосіб "виразити себе" [там само] та спробу осмислити існування суцього.

У ході розвідки проблема ініціаційного міфу, зокрема у порівняльному аспекті, стала поштовхом до розмислів над причинно-наслідковими зв'язками усередині низки соціокультурних та соціополітичних конструктів та їхньої національної специфіки, а також довела свою функціональність у розширенні потенціалу неоміфологічної рецепції текстів Маріо Варгаса Льюїси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Г.А. Левинтон Инициация и мифы / Георгий Ахиллович Левинтон // Мифы народов мира [Гл. ред. С.А. Токарев]. – М. : Советская энциклопедия, 1980. – Т. 1. – С. 544.
2. Тернер В. Символ и ритуал [Электронный ресурс] / Виктор Тернер. – М. : Наука, 1983 г. – <http://royallib.com>
3. Шпенглер О. Закат Европы / Освальд Шпенглер. – Новосибирск : Наука, 1993. – 592 с.
4. Joyce, J. A Portrait of the Artist as a Young Man [E-Book] / James Joyce. – Project Gutenberg, 2009. – <http://www.gutenberg.org/>

5. Vargas Llosa, M. La ciudad y los perros [E-libro] / Mario Vargas Llosa. – Universidad de Antioquia : Biblioteca Digital. – 156 p. – <http://www.udea.edu.co/>
6. Vargas Llosa, M. La tía Julia y el escribidor [E-libro] / Mario Vargas Llosa. – Barcelona: Seix Barral, 1978. – 204 p. – <http://adei.org.pe>

Стаття надійшла до редакції 24.04.15

К. А. Сембе, асп.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

Модификации инициационного мифа в романах Марио Варгаса Льосы

В статье исследованы особенности актуализации инициационного мифа в современном мире. На материале романов перуанского писателя Марио Варгаса Льосы "Город и псы" и "Тетушка Хулия и писака" рассматривается процесс утверждения неофита в латиноамериканском социокультурном контексте второй половины XX в. Привлечение текста романа Джеймса Джойса "Портрет художника в юности" определило сравнительный компонент исследования. Один из современных латиноамериканских (перуанских) вариантов инициационной схемы проанализирован наряду с соответствующими конструктами европейского (ирландского) общества, а становление молодого мужчины внутри военной иерархии рассмотрено в сравнении с властными отношениями религиозного типа.

Ключевые слова: доминирование, гештальт, инициация, латиноамериканская культура, мачо, миф, перуанская литература; Варгас Льоса М., Джойс Дж., Шпенглер О.

K. Sembe, PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Transformations of the Rite of Passage in the Novels by Mario Vargas Llosa

This paper focuses on the transformative features that rites of passage acquire in the modern world. Based on the novels La ciudad y los perros and La tía Julia y el escribidor by Mario Vargas Llosa, the present research offers a take on neophytes' formation within Latin American sociocultural discourse of the 2nd half of the 20th century. While revealing the modern initiation scheme in its Peruvian variant along with respective constructs of the European (i.e. Irish) society suggested in Joyce's Portrait of the Artist as a Young Man, the paper tackles growing up in the man's world and within military hierarchy in a comparison with another dominance/submission model, which is religious education.

Keywords: domination, gestalt, initiation, Latin American culture, macho, myth, peruvian literature, Vargas Llosa, James Joyce, Spengler O.